

HONVÉDELMI NEVELÉS KEZDETEI A GÁBOR DÉNES ELEKTRONIKAI MŰSZAKI SZAKKÖZÉPISKOLA ÉS KOLLÉGIUMBAN

THE BEGINNING OF THE NATIONAL MILITARY EDUCATION IN THE GÁBOR DÉNES ELECTRONIC SECONDARY TECHNICAL SCHOOL AND STUDENTS HOSTEL

Madarász Tibor¹

Debreceni Egyetem, Debrecen (Magyarország)
madarasz.tibor78@gmail.com

Abstract: The aim of the research is to present the rebirth of the military education which has national traditions in our country. We describe the transformation of Gábor Dénes Electronic Secondary Technical School and Students Hostel into national military boarding school. Teachers, civil and military staff, leaders and employees and students in the school are analyzed in the research. The method of the research is founded on analysis of more than 700 hours survey and half structured interviews. Local documents, laws, government edicts supplement our experience. According to the results of the research the participants in transformation have very different experience. In connection with the institution and realized military education supporters and opponents appear in the society.

Keywords: military education, military school, military boarding school, military service, transformation

Bevezetés

A pedagógia tudománya a felnövekvő nemzedéket tekinti kutatása tárgyának. Ezen belül szakterületenként számos elágazási pontot foglal magába. Hazánkban a katonai nevelésnek évszázados tradíciói vannak. A katonaságról, mint nevelési formáról Kozma (1999) az informális nevelés színtereként beszél. Mi ezen a helyen a katonai oktatást-nevelést, mint formális nevelési színteret tekintjük. A tanulmány a hazai katonai oktatási-nevelési intézmények történetén át, napjaink katonai oktatási tendenciáin keresztül jut el a Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégiumban megvalósuló, korunk egyedülálló honvédelmi nevelési kezdeményezéséhez. A folyamatként értelmezhető átalakulást résztvevő megfigyelés alapján készített jegyzőkönyv és félig strukturált interjúk elemzésének segítségével próbáljuk megragadni. Ezeket a tapasztalatokat törvények, kormányrendeletek értelmezése egészíti ki. A tanulmány szakirodalmi háttere elsősorban

¹ Humán Tudományok Doktori Iskola. Nevelés- és művelődéstudományi program

hazai honvédelmi szakfolyóiratokból, hadtörténeti írásművekből valamint a témához kapcsolódó szakdolgozatokból és doktori értekezésekből áll.

1. Katonai oktatási-nevelési intézmények Magyarországon a 19. és 20. század között

A sajátosan alakuló magyar történelem 19. és 20. századában találunk példát katonai nevelésre. A korszakban megjelenő intézmények és a bennük folyó szakmai (nevelési-oktatási és katonai) tevékenységek változó eredményességgel váltották be a hozzájuk fűzött szakmai kívánalmakat (Martinkó 1996; 1998).

Az Osztrák-Magyar Monarchiában elsőként reáliskola formájában találkozunk a katonai neveléssel. A katonai pályán előnyt élvező, valóban reálismereteket nyújtó reáliskolának két tagozata volt: a tágítható keretű alreáliskola (kettő, három vagy négy osztállyal), valamint az erre épülő három évfolyamos főreáliskola. A katonai pálya tagoltsága miatt a reáliskola intézménytípusa mellett szólt, hogy alreából lehetett menni főreálba, illetve hadapródiskolába is. A katonai reáliskolák tanulmányi színvonala a polgári tanügyi hatóságok folyamatos ellenőrzése miatt is biztosított volt, ám a nevelőmunkában egymásnak ellentmondó nézetek is napvilágra kerültek. Az ellentmondások főként az értelmi és fizikai nevelés arányainak, valamint a képzési forma bentlakásos jellegének előnyei és hátrányai mentén jelentkeztek. A fizikai képességek és az internátusi jelleg előnyének a fontosságát hangsúlyozó nézetek a katonai lét velejárájaként tekintettek a bentlakásos életre és a kiképzésre. Kemény (1888; idézi Matinkó 1998) szerint viszont nem szabad a katonai és polgári nevelés különállását túlhangsúlyozni. A katonai nevelés kettős feladata a magas szintű értelmi fejlesztés mellett a fizikum kiművelése, melyhez csak az internátusi forma biztosíthat megfelelő színteret (Martinkó 1996; 1998).

A hivatalos értelemben vett középfokú katonai nevelés kezdetét hazánkban szintén az Osztrák-Magyar Monarchia idejére tehetjük. 1856-ban alapították az első alreáliskolaként működő katonaiskolát Kőszegen, melyben a képzés tíz éves korban kezdődött és feladata az altisztképzés volt. A soproni főreál vagy a pécsi és nagyváradi hadapródiskolák már a tisztképzés előszobájaként voltak értelmezhetők és határozott céljuk a haderőfejlesztés volt. A polgári reáliskolák tantervére épülő tantárgyi tematika mentén szerveződő hadapródiskoláknak már ki kellett dolgozni a működésükhöz szükséges önálló dokumentumokat, melyek közül a legfontosabb dokumentum a Szervi Határozvány volt. A dokumentum az iskolatípus rendeltetéseként a hadiszolgálatot életpályaként választó hadapród ifjak kiképzését említi. Civil tanárokat csak végső esetben alkalmaztak, a tanári kar hivatásos katonatisztekéből állt. Az intézménytípus igen erős katonai orientációval rendelkezett. A hadapródiskolákban végzett tisztjelöltek a katonai szaktudományokban jártas, egészséges, életerős fiatal emberek voltak, ám a műveltségi tárgyak tekintetében hiányosságokkal rendelkeztek (Martinkó 1996; 1998).

A leventegyeesületekbe tömörülő fiatalok mozgalmában a háború utáni, lefegyverzett Magyarország militarista jellege érezte hatását. A mozgalomban a viszonylag csekély mennyiségű szellemi tevékenység nagymértékű fizikai képzés alá rendelődése volt tapasztalható. A Második Világháború utáni időszakban az alakulatspecifikus katonai jelleg helyett titkos, rejtett formában működött a katonai nevelés, majd óvatos léptekben ugyan, de megindult a hadseregfejlesztés kezdete és a katonaiskolák korszerűsítése (Ráskay 1994). A polgári műveltségnek nagyobb teret engedő nevelési értékrendben a példamutató és jellemformáló állandó nyomás, a szigor marad mértékadó (Szabó 1993). A hazafias szellem kimunkálására irányuló komoly szervezethez alapuló reáliskolai élet magját a nevelés és oktatás kellő összhangja, a műveltség és a vallás, valamint a sport és testedzés folyamatos gyakorlása adta, melyet a tudatos hivatásra nevelés foglalt megfelelő, katonai és polgári értékrendek által egyaránt elfogadott keretbe (Ráskay 1994). A háború befejezését követően hosszú ideig szünetelt a középfokú katonai képzés. A felsőfokú tisztképzésnek helyet biztosító Ludovika Akadémia szerepét a Honvéd Kossuth Akadémia és a Petőfi Akadémia hivatott átvenni, politikai tisztképzés folyt. Az utánpótlásra szánt tisztképzés „gyorstalpaló” tanfolyam formájában indult, ahol a megbízható káderek, katonai és polgári előképzettségtől függetlenül egy, három, hat és kilenc hónap alatt juthattak tiszt, főtiszt rendfokozathoz és a hozzá tartozó – igen magas – beosztáshoz. A középfokú katonai képzést pedig a tisztképzés szempontjából mennyiségi és minőségi értelemben egyaránt fölöslegesnek tekintették (Martinkó 1998; Madarász 2012).

Az első katonai kollégiumot 1974-ben Egerben hozták létre. Képzési-nevelési céljaként a felsőfokú tanulmányokra, a tiszti pályára történő felkészítést jelölték meg. Működésének kedvező tapasztalatai okán a katonai vezetés egy kollégiumi hálózat felállítása mellett döntött, ám költséges mivolta, valamint a magas lemorzsolódási arány miatt ez hosszú távon nem mutatkozott fenntarthatónak (Martinkó 1998; Madarász 2012).

A katonai szakközépiskolák eredeti képzési profilja a Magyar Honvédség tiszthelyettesképzése volt, csak később alakult át a tisztképzés bázisává is. A katonai felsővezetés nyomására létrejött, állami tanterv alapján működő nyolc szakközépiskola első három évfolyamában a tanulók középiskolás növendékek voltak, még a befejező IV. évfolyamban már katonai esküt tett katonák, akik számára a tanulmányok mellett konkrét katonai kiképzés is folyt. A végzetek őrmesteri (a kiválók törzsőrmesteri) rendfokozattal csapatokhoz lettek vezényelve. A sikeres érettségi vizsgát követően törvény adta joguk volt, hogy katonai főiskolára kerüljenek, amit a tiszthelyettes hiány miatt a katonai vezetés adminisztratív úton megakadályozott. A helyzetet a rendszerváltás változtatta meg. Ettől kezdve nem élvezhettek előnyt a szakirányú továbbtanulásnál, 1992-től pedig kikerült a nevükből a tiszthelyettes jelző. A debreceni Elektroműszerész Tiszthelyettesképző Szakközépiskola 1987–1991 között működött. A politikai tisztek irányítása alatt működő debreceni intézmény lényegében szétszéledt. A vezető katonai személyzet nélkül maradt diákságot szolnoki intézmény fogadta be és átvette a képzésüket is (Martinkó 1996; 1998; Madarász 2012).

2. Középfokú katonai oktatás és nevelés a 21. században?

A 21. században Magyarországon a középiskolai katonai képzés a közoktatás keretén kívülre szorulva, szakképzés formájában kap helyet. A Honvédelmi Minisztérium kifejezetten katonai szakképzést biztosító altisztképző intézményében a pálya iránt elkötelezett érdeklődők katonai szolgálatra történő felkészítésével, a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia foglalkozik. Az alapképzésen túl szintén az Altiszti Akadémián, OKJ-s képzés keretében lehet további képesítések megszerzéséhez jutni. Ezzel, illetve a sorköteleesség intézményének 2004-es eltörlésével Magyarországon a katonai hivatás, illetve szolgálat teljes mértékben önkéntes jelleget öltött (Madarász 2012).

Azzal, hogy a Magyar Honvédség áttért az önkéntes haderő-szervezetre, egyben kilépett a munkaerőpiacra is. Munkaerőpiaci szereplőként versenyhelyzetbe került a többi munkáltatóval szemben, ami a toborzás megvalósításában is stratégiaváltást kényszerít ki. Manapság a személyi állományának biztosítása érdekében a honvédség rákényszerül arra, hogy a korábbi toborzóirodán keresztül megvalósított utánpótlásból továbblépve hatékonyabb módszerekhez folyamodjon. Az utánpótlás biztosításának új technikái között jelenik meg a középfokú oktatás színterén jelentkező fiatalság célba vétele, mivel ez a korosztály több szempontból is optimálisnak tekinthető. A középiskolás korosztály életkori jellegzetességei – lendület, érdeklődés, mobilizálhatóság, vállalkozó szellem – miatt kap kiemelkedő figyelmet a haderő utánpótlás szempontjából, melyhez a társadalom által szentesített mindenkor kormány támogatása is szükséges. Tény, hogy az ország egyre több közoktatási intézménye vesz részt a Magyar Honvédség által koordinált, hazafias és tradicionális értékek hordozásán alapuló „Katonasuli” program névre keresztelt kezdeményezésben, valamint megjelent egy „Katonai alapismeretek” című tantárgy is a közoktatási palettán, melynek oktatása szintén több középiskolában zajlik (Stummer 2011; Varga 2010; 2011b).

A *Katonasuli program* és a *Katonai alapismeretek* tantárgy bevezetése a honvédelmi látásmód szélesítésének igényével, a katonai pálya iránti érdeklődés növelésének szándékával valósult meg. A tantárgy oktatásában azonban számos nehézség lakozik mind a pedagógusok, mind pedig a katonák részére. A rendszeresítésére készített új tankönyvben számos más tantárgy ismeretanyaga is fellelhető. Megértéséhez történelmi, földrajzi, fizikai, egészségnevelési (biológiai), testnevelési tudásra és képességekre is szükség van, amelyeket a hagyományos középiskolai képzésben résztvevő diákok tanulmányaik során kisebb-nagyobb részletességgel tanulnak. Mindezek mellett hozzá kell tenni, hogy nem minden iskolai közegben lehetséges a tantárgy bevezetése, illetve nem a kívánt hatékonysággal. Ahol mégis megtörtént, ott a tantárgy és oktatásának bevezetése jelentős sikerre tett szert mind a diákság, mind a tantárgyat oktató tanárok körében, de le kell szögezni, hogy működtetése jelentős költségekkel jár. Érdemes tehát elgondolkodni azon, hogy az oktatáshoz szükséges személyi és anyagi lehetőségek hosszú távon is rendelkezésre fognak-e állni (Varga 2011a; 2011b).

Az újjáalakuló Magyar Honvédség személyi állományában is komoly megújulást tűzött ki célul, melyben kiemelkedik a szakértelem fontossága. Humánstratégiájában a tehetséges, sokoldalú, képezhető munkaerő megszerzése és megtartása, mint a legfontosabb tényező szerepel a haderő-fejlesztési célok elérésében (A Magyar Honvédség Humánstratégiája, Vilner, 2008). Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, mint potenciális munkaerőt nem szabad figyelmen kívül hagyni a középiskolás korosztály rétegét sem. Ehhez fel kell mérni, hogy ez a korosztály milyen információkkal, beállítódásokkal rendelkezik a Magyar Honvédséggel kapcsolatban, vannak-e ismereteik a katonai hivatásról, annak kihívásairól és honnan szerzik ezeket az információkat. E tényezők megismerése közelebb viheti a szervezetet a társadalom fiatalabb korosztályával folytatott párbeszéd kialakításához. Jobbágy és Stummer (2010; 2011) kutatásukban kimutatták, hogy a Magyar Honvédségről kialakult kép még mindig a sorkatonaság intézményéhez kapcsolódó sztereotípiákon alapszik. A diákok kialakulatlan pályaválasztási szándékai további lehetőséget teremtenek, mivel a pályakép tudatos formálásával a honvédség már a középiskolás években biztos karrierkép kialakítását teszi lehetővé. A Magyar Honvédség valós vonzereje azonban elsősorban a biztos munka és a külföldi munkavállalás lehetőségében rejlik. A kalandvágy és a fegyverek szeretete pedig már csak egy igen speciális érdeklődési kör kielégítésére képes (Varga 2011a).

A középiskolás ifjúsági réteg említésekor érdemes figyelmet szentelni az életkori szakaszt érintő egyéb jellemvonásoknak is, mint a bizonytalanság, befolyásolhatóság és a nehezebb elköteleződés (Cohen 1969). Az iskolarendszer által keltett kudarcok korszakában a szubkulturális tagozódás is megjelenhet. Ebben az életkori szakaszban meg lehet szólítani ezt a tanulói réteget és értelmes, látható eredményekkel kecsegtető pálya irányába lehet őket orientálni. A pályorientáció több mint az egyszerű toborzás, mivel a pillanatnyi igények kielégítésével szemben az elhivatott fiatalok elköteleződésével hosszú távú tervezést valósít meg (Varga 2011a).

Varga (2011a) az indiszponált, bizonytalan diákok megszólításáról beszél, sugallva ezzel azt a helyzetképet, hogy katonának nem feltétlenül a legkiválóbb tanulók fognak jelentkezni, és talán nem is őket várják elsősorban (illetve nem ez a legfőbb szempont). Bár a különböző közvélemény kutatások, felmérések és tanulmányok azt mutatják, hogy a honvédelem ügye széleskörű támogatással bír, a Magyar Honvédség (MH) társadalmi integrációja folyamatos, feladatait a lakosság fontosnak tartja, a katonai felsőoktatásra jelentkezők között alulreprezentált az ország vezető középiskoláiban tanulmányokat folytató diákság (Jobbágy-Stummer 2010; Jobbágy-Stummer 2011; Bakos 2013).

A Magyarországon zajló haderőátalakítás új távlatok nyitásával, tehát ismét megpróbálja elérni a középiskolás korosztályt, mint a Magyar Honvédség hadkiegészítésének egyik lehetséges bázisát. A toborzás intézményében kiemelt figyelmet érdemel a *Katonasuli* program és a *Katonai alapismeretek* tantárgy oktatásában rejlő lehetőségeinek számbavétele. Szintén prioritást élvező aktuális kérdéskör a hadseregen belül a tartalékosok bevetethetősége, hiszen hazánkban a védelmi tartalékos és művelési tartalékos erők koncepciója éppen formálódik. Ennek jelentősége abban rejlik, hogy a következő évtizedben fontos, akár missziós feladatai is lehetnek (Varga Cs. 2011). Talán éppen ilyen szerepkörökre készít fel majd az ország egyre több intézményének bekapcsolódásával működő *Katonasuli* program is? Vagy talán a *Katonasuli* program lehet az alapja egy későbbi katonai iskolai rendszernek, amely a történelem során megjelent intézmények utódjaként fog működni?

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. CXCV. törvény bevezetőjében ismét nagy hangsúlyt kapott a felnövekvő nemzedék hazafias nevelésének gondolata. A Nemzeti Alaptantervben is kiemelt nevelési célként megjelenő hazafias nevelés gondolatának feléléde a Debreceni Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégiumban, honvédelmi nevelés formájában folytatódik (Hajdicsné 2012).

A honvédelmi nevelés célja olyan légkör kialakítása a középiskolások számára, amelyben a bajtársiasság, a hazaszeretet, a honvédelem iránti elkötelezettség kap fontos szerepet, illetve a tanulók bizonyos mértékig megismerik a magyar honvédség életét, a küzdősportokat és katonai eszközöket. Bár az oktatói gárda továbbra is civil pedagógusokból áll, az intézmény működésébe nagy hangsúlyt kap a honvédség értékrendje. Az iskola közvetlen szomszédságában található az MH 5. Bocskai István Lövészandár, amely a honvédség egyik legnagyobb alakulata. A katonák már a korábbi években is bekapcsolódtak az iskolai oktatói tevékenységbe, de a következő években, amikor a diákok

lényegében teljes létszámban választani fogják a katonai alapismeretek közismereti érettségi tantárgyat, feladatkörük kiszélesedik (Takács 2011; www.dehir.hu; Hajdú-Bihari Napló 2011-szeptember-21; www.gdemszk.hu).

3. Honvédelmi szakközépiskola Debrecenben?²

3.1. Helyzetkép

A Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégium (a továbbiakban GDEMSZK) a korábbi Elektroműszerész Tiszthelyettesképző Szakközépiskola (1987–1991) épületében kapott helyet 1992-ben. Ezzel az intézmény a Kossuth Laktanya közvetlen szomszédságába került. A szomszédságnak köszönhetően jó kapcsolat alakult ki az MH 5. Bocskai István Gépesített Lövészdandárral és segítségükkel az idő során közös programok megvalósítására is sor került. A dandár és az iskola szorosabb együttműködése 2009 márciusában kezdődött, melynek keretein belül a diákok a laktanya meglátogatásán és katonai bemutató megtekintésén vettek részt. A diákok lelkesedésén megmutató sikeresség további közös programok megvalósítására sarkallta a dandár és ezen belül is az MH 5/24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj (a továbbiakban BGFZ) állományát és a GDEMSZK intézményének vezetőségét. Az intézmény bekapcsolódott a *Katonasuli* programba. A GDEMSZK Debrecen városának a támogatásával 2009/2010. tanévtől fakultatív keretek között indította el a honvédelmi alapismeretek szakkört, amelyben fele-fele arányban kerül sor elméleti és gyakorlati foglalkozásra. A tereptan, fegyverismeret, katonai szabályzat, alaki foglalkozás, közelharc témaköröket felölelő tananyag 2010 februárjától heti egyről két alkalomra emelkedett, valamint az intézmény és diáksága egyre több katonai programban kezdett részt vállalni. A diákok lelkesedését mutatta, hogy egyre inkább szeretnék hivatásuknak választani a katonai pályát. A 2011/2012-es tanévtől az MH 5. Bocskai István Lövészdandár és Debrecen Megyei Jogú Város által megkötött együttműködési szerződés keretében már tanórai keretek között tanulható a *Katonai* alapismeretek tantárgy és érettségizni is lehet belőle. Mindezek mellett már ekkor információkat lehetett hallani arról, hogy az önkormányzat felajánlja az Magyar Honvédségnek (a továbbiakban MH) az intézmény fenntartásának a jogát, amellyel kapcsolatban később megindultak a tárgyalások (Madarász 2012; 2014a; www.gdemszk.hu).

Az intézményi eredményesség szempontjából a GDEMSZK közepes minőségűnek nevezhető. Tanulmányi átlaga 3,00 – 3,2 között szokott lenni. Ez természetesen az egyéni eredmények oldaláról is hasonló képet mutat. Amennyiben azonban az ország első honvédelmi szakközépiskolájává kíván alakulni a GDEMSZK, ezt a szintet saját jól felfogott érdekében és a Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) elvárásai alapján is erősíteni kell. Ahogyan az igazgató fogalmazott: „egy közepesen gyenge színvonalú tanulói körből felépülő iskolából, elitintézménnyé fogunk válni.” Ez mind a diákságtól, mind pedig a pedagógusoktól erőteljesebb munkát igényel majd. Az igazgató szerint rá is fér a lelassult intézményi életre a tempó fokozása. Nagyobb tempó, szigor, fegyelem, és példamutatás lesz az irányadó a pedagógusok számára is az intézmény falain belül (Madarász 2014a).

Az intézmény épületének az állaga sem felelt meg teljes mértékig az ország egyetlen honvédelmi szakközépiskolájával szemben támasztott igényeknek. Az iskolai tantermek és kapcsolódó helyiségek minősége ugyan kielégítőnek volt tekinthető, már akkor látszott, hogy a kollégiumi épüleategységen belül minden területen jelentős felújítások szükségeltetnek. A kollégiumi folyosók, a szobák és a mellékhelyiségek is meglehetősen viseltes állapotban vannak (180 fős diákság használja őket). Ezek tehát feltehetőleg felújításra szorulnak majd (Madarász 2014a).

² A Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégiumban zajló események leírása az intézményben megvalósuló jegyzőkönyv (Madarász 2014a) és interjúk (Madarász 2013a; 2013b) készítése közepette szerzett tapasztalatok mentén történik, melyek egy része a Madarász 2012-ben készült Tézisdolgozatában, illetve az említett kéziratok formájában olvasható.

3.2. Főszereplők

Napjaink katonai vezetői közül legtöbben katonai kollégiumokba jártak és már középiskolás éveikben megismerkedhettek a katonai hivatás alapjaival. Az alapötlet, miszerint valamit vissza kellene hozni napjaink közoktatásának miliójébe ebből a „katkós” szellemiségből, elsőként talán éppen a katonai kollégiumokban végzett katonai vezetők körében fogalmazódott meg. Az intézményi átalakulásnak a kezdeményezői és mozgatói között kiemelt jelentőségűnek tekinthető az MH 5. Bocskai István Lövészdandár parancsnokának és a GDEMSZK intézményigazgatójának az együttműködése. A dandártábornok szintén „katkós” diák volt. A 2011–2012-es tanévtől választott új igazgató (korábbi kollégiumvezető) a mindennapok gyakorlatában, az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj katonai állományával kezdte meg fejlesztő, együttműködő tevékenységét a dandár és az iskola között. A fiatal, lendületes vezető és a zászlóalj katonáinak közös tevékenységébe bekapcsolódott az intézmény fenntartója (városi önkormányzat majd a Klebersberg Intézményfenntartó Központ: a továbbiakban KLIK) és az együttműködés további szereplővel bővült. A HM jelezte esetleges igényét a GDEMSZK intézményének fenntartására vagy üzemeltetésére, amelyet a közös munka sikerességétől és az elért eredményektől tett függővé. Az elképzelés és a célok (szívnál magasabb hazafias és tradicionális értékeken alapuló oktatás-nevelés és kiváló fizikai állóképesség elérése) minden főszereplő számára azonossá váltak, melynek kivitelezésében az igazgató személyében látták a garanciát. Az elképzelések megvalósításában innentől kezdve a HM, illetve a honvédelmi miniszter szava vált meghatározóvá. Ezt a köznevelésről szóló törvény tervezetének rend- és honvédelmi szervekre vonatkozó szövegezésében, majd később magában a törvény megfogalmazásában is tapasztalhattuk. A törvénynek ez a (36§) 4. bekezdése kifejezetten a GDEMSZK helyzetére íródott és igen eltérő előjelű értelmezést és fogadtatást kapott a pedagógusok körében, akik között a kezdetektől fogva találunk támogatókat és ellenzőket is. A felsőbb évfolyamokra járó iskolai és kollégiumi diákság körében is hasonló dichotómia mutatkozott a fogadtatást illetően. A 4. bekezdésben a honvédelmi fenntartású intézményekről, mint kivételes, a hagyományos nevelési-oktatási intézményekre vonatkozó szabályoktól szinte tetszőlegesen és mértékben eltérést alkalmazható fenntartóról olvashatunk (2011. évi CXCV. törvény; 2013. évi LV. törvény; Madarász 2014a).

2011. szeptember 9-én a városházán Hende Csaba honvédelmi miniszter és Papp László, Debrecen alpolgármestere aláírták a Gábor Dénes Elektronikai és Műszaki Szakközépiskola és Kollégium honvédelmi középiskolává alakulásáról szóló szándéknyilatkozatot. Az ünnepélyes keretek között zajló procedúrát megelőzően a miniszter, látogatást tett a GDEMSZK-ban, ahonnan elégedetten távozott. Bár az együttműködési megállapodásról szóló dokumentumok aláírása megvalósult, az intézményfenntartás kérdése még nyitott maradt. Az említésre kerülő verziók között megtalálható volt a teljes fenntartóváltás, a hibrid fenntartás és a változatlan fenntartó HM üzemeltetéssel. A miniszter az elektrotechnikai szakképzési profil megtartása mellett tette le a voksot, valamint elmondta, hogy az érettségi után nem kötelező honvédelmi pályát választani (Hajdú-Bihar Megyei Napló, 2011-09-21). A következő évfolyamok felmenő rendszerben valósítanak meg az intézmény fokozatos profilváltását, civilről honvédelmi intézménnyé történő átalakulását. Az átalakulás kérdése során a leendő honvédelmi osztályok diákjai számára felmerült a bentlakásos, internátus jellegű szorgalmazása, valamint fizikai erőfelmérő alkalmassági vizsga kötelezettsége (www.dehir.hu; Hajdú-Bihari Napló 2011-szeptember-21-i lapszám; www.gdemszk.hu).

3.3. Szándékok

Az intézmény átalakulása mögött zajló folyamatokban határozott szándékok körvonalazódtak. Ezek a szándékok ugyan igen eltérőnek tűntek, mégis olykor egymást erősítő hatással működtek az átalakulási folyamat tekintetében. A folyamatban kulcsszereplőként részt vevő igazgató szándékaként az intézmény fennmaradását, megmentését lehet említeni. Elképzelése szerint mindez HM támogatással lenne a legmegfelelőbb, legyen szó fenntartóváltásról vagy hibrid fenntartásról. Úgy tűnt, hogy az intézményvezető maximálisan elkötelezett a honvédelmi szakközépiskolát illetően, amely az intézmény felvételi tájékoztatójának tartalmában is éreztette hatását. Például a koránt sem tisztázott fizikai alkalmassági és kötelező bentlakásos jelleg feltüntetése (Madarász 2014a).

A HM-nek már régen szándékában állt egy saját honvédelmi szakközépiskola üzemeltetése, melyhez a GDEMSZK és a Kossuth Laktanya együttes adottságai finanszírozási és a kivitelezés szempontjából is

kiválóan megfeleltek. A honvédelmi nevelési programban részt vállaló katonák (többnyire altisztek) szintén lelkesnek tűntek a feladatok végrehajtása során és szerették volna kivenni a részüket ebből az országos jelentőségű folyamatból.

A KLIK szívesen szabadult volna meg egy olyan intézménytől, melynek finansziális igénye a szakmai profil költséges mivoltából fakadóan igen magas, ráadásul az intézmény bezárásáról az elmúlt években már többször is esett szó.

Mindeközben a nevelőtestület és az alkalmazottak a saját státuszukat féltették, legyen szó bármely munkaközösség iskolai tanáráról, kollégiumi nevelőről vagy karbantartóról. Az átalakulás kezdeti szakaszában szó esett arról, hogy a pedagógusok szakmai továbbképzésen vennének részt, hogy a katonás értékrendet elsajátítva gördülékenyebb formában valósulhasson meg az együttműködés a katonai oktatókkal, nevelőkkel.

A honvédelmi miniszter szerint elsősorban a kollégiumban lenne szükség katonai jelenlétre, az iskolai oktatás, a heti két katonai alapismeretek órától eltekintve az eredeti szakmai vonalon folya tovább. A nemzeti, hazafias érzület és a tradicionális értékeken alapuló értékrend formálása ugyan a katonai hivatástudat előkészítéseként értelmezhető, a miniszter sokkal inkább a képzett, sokoldalú, hazáját ismerő és szerető ifjak nevelését emelte ki fő célként.

A program kezdeti szakaszába bekapcsolódó diákság lelkesedését fokozta a biztosnak ítélt pályakép, melyet csak hatványozott a résztvevő tanulók szüleinek a lelkesedése. Többen közülük a katonai nevelési programnak tulajdonították fiuk pozitívvá formálódó, fegyelmezettebb viselkedési mintázatát. A katonássá formálódó intézményt ellenző diákság, különösen a kollégium lakói, az őket érintő változásoktól tartottak, mivel ők néhány évvel korábban nem egy katonai intézménybe jelentkeztek (Madarász 2014a).

3.4. Finanszírozás

A GDEMSZK számos ígéretet kapott arra vonatkozólag, hogy a MH és a HM anyagi támogatásban fogja részesíteni. A több tízmilliós összegek röpködtek, amikor az intézmény dolgozói megkapták az információt, miszerint a HM egy igen magas összeget átutalt, de ez az összeg csak a szakképzésért felelős központi szerv, a Térségi Integrált Szakképző Központ (továbbiakban: TISZK) számláján keresztül juthat el az intézményhez. Az összeg azonban több mint fél éven keresztül a TISZK számláján maradt, majd ezt követően több szakképző intézmény között osztották szét. Azért volt kellemetlen egy ilyen komoly, célzott támogatásként felfogható összeg ilyen módon történő elkallódása, mert köztudott, hogy mind az elektronikai, mind a katonai pálya igen eszköz- és költségigényes. Az első, igazán komoly mértékű támogatás a szakképzést érintette. Ennek keretében az iskolához számítógépek és a szakmai oktatáshoz szükséges eszközök érkeztek a korábbi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem leselejtezett eszközei közül. Ezt követően a kollégium első szintjének (15 szoba, tanulószobák, zuhanyzók, mosdók, WC-helyiségek, konyha) teljes felújítása realizálódott, több mint 30 millió forint értékben. A kollégiumi felújítás után az intézményvezetés ígéretet kapott a kollégiumi bútorzat eszközeinek (asztalok, ágyak, székek, szekrények) cseréjére, melyre kecskeméti lakatanyai források biztosítanak lehetőséget. A honvédelmi nevelés sajátossága, hogy az elméleti jellegű, tanteremben folytatott foglalkozások mellett igen nagy számban (naponta) kerül sor gyakorlati jellegű képzésre is. A testedzés és közelharc foglalkozások mellett alaki és menetgyakorlatok is a tantervi tematika részét képezik. Mindezek mellett a növendékeknek a legkülönbözőbb eseményeken is meg kellett jelenniük, ahol az intézményt, az ország egyetlen honvédelmi szakközépiskoláját képviselték. Ezek a foglalkozások és alkalmak sajátos öltözéket kívánnak meg a növendékek számára. Bár a sportoláshoz megfelel a hagyományos sportruházat, bizonyos típusú gyakorlatokhoz kifejezetten katonai öltözék szükségeltetik. A különböző alkalmakon történő megjelenéshez saját méretre szabott formaruhát kaptak a növendékek. A katonai foglalkozásokhoz viszont, minden növendék az MH által felajánlott, használt gyakorlóöltözetet vehette magára, mellyel a foglalkozást, illetve gyakorlatot követően el kellett számolni (Madarász 2013a; 2014a).

3.5. A működés jellemzői

Az igazgató által lelassultnak titulált intézményi életből hiányzott a lüktetés, ezért fért rá a változtatás. Ez a változtatás azonban minden résztvevőt érintett. Mind a pedagógusok, mind a diákok új követelményekkel találták szembe magukat. A 2012–2013-as tanévben tehát megindult az első honvédelmi nevelésben részesülő évfolyam oktatása és képzése. A kilencedik évfolyamra érkező diákság szellemi képességeiben nem állt a korábbi évfolyamok fölött, ám fizikailag (a fizikai alkalmassági teszten a többség részt vett) már az augusztus végén megrendezésre kerülő Békátáborban érzékelhető különbségek jelentkeztek. A leggyengébbek (fizikai és mentális értelemben) már itt elhagyták az intézményt. A fizikai felmérőt nem sikerült az intézményvezetésnek jogi alapokkal is felruházni, mivel a törvény betűjének értelmében ilyen csak testnevelési intézmények végezhetnek. A kötelező kollégiumi bentlakás intézménye szintén jogi akadályokba ütközött. Mindezek ellenére a „növendéki század” elnevezésnek örvendő kilencedik évfolyamos tanulók nagyobbik része kollégista lett és fizikailag is felkészült a sajátos napirendű életvitelre (Madarász 2014a).

A kollégiumba katonai nevelők (kezdetben két altiszt) érkeztek, az iskolában pedig továbbra is zajlott a katonai alapismeretek, katonák (egy tiszt és egy altiszt) által történő oktatása. A napirendi pontok alapján a növendékek reggel 6 órakor ébrednek és a tisztálkodást követően (6 óra tizenöt perckor) reggeli tornán vesznek részt. A reggeli torna levezénylője a kollégiumba 6 órakor érkező katonai nevelő, akit 14 órakor vált a délutáni szolgálat. A reggeli tornát követően tisztálkodás és reggeli következik, amit körletszemle követ. Ezzel végezve a növendékek iskolai óráikra, még a katonai nevelő (vagy katonai mentor) pedig a laktanyába távozik. 13 és 14 óra között, az iskola végeztével megérkeznek a növendékek és visszajön a katonai mentor is, akit 14 órakor vált társa. Az iskolai órákat követően a növendékek szabadon mehetnek ebédelni, ám az intézmény területét nem hagyhatják el. 16 óráig ugyanis katonai foglalkozás, majd 16–18 óra között a szilencium zajlik, melyet a többségnek vacsora (18:00 órától) után szabadidő, a növendékeknek pedig további katonai foglalkozás követ a 18:30 és 21:00 közötti időtartamban. 21 óra után a növendékeknek takarítaniuk kell körleteikben, melyet 21:30-kor a katonai nevelő által irányított körletszemle szentesít. 22:00-kor a kollégium minden diákja számára takarodó van (Madarász 2014a).

Az elsősorban kollégiumban zajló katonai nevelést katonai és civil nevelők együttesen végzik. Ez egy merőben új helyzet katonának és pedagógusnak egyaránt. A katonák tisztában vannak a katonai nevelés és képzés (kiképzés) metodikájával, még a kollégiumi nevelők a helyi sajátosságokban, a mindennapok légkörében mozognak otthonosabban. Mindenki érzi, hogy mást tud, mint a másik fél, de a kezdetekben a vezetők számára is tisztázatlan hatáskörök és jogosultságok vannak a pedagógusok és katonai oktatók-nevelők között. A pedagógusok egyértelműnek érezték, hogy – mint mindig – az ő szavuk a szent, még a katonák ezt nem tekintették magától értetődőnek. Ez az ellentmondásos helyzet azért volt aggályos, mert ilyen körülmények között igen komplikált volt egységes és közös értékrend felállítása. A helyzet a mindennapok során súrlódások alapját képezte. Az eltérő nézetekre adott reakcióként a vezetés döntött, miszerint vitás helyzetekben a katonák szava lesz a döntő a kollégiumi nevelőkével szemben. A kollégiumi nevelők teljes bizonytalanságot kezdtek érezni a saját intézményen belüli jelentőségüket illetőleg (Madarász 2014a).

A növendékek és a kollégium többi lakója merőben más életmódot éltek, más volt a napirendjük is. Még a korábban igen szabadon működő kollégium legtöbb diákja ugyanezt a szabad életmódot folytatta, a növendéki század feszes napirendi pontok között tevékenykedett. A fő különbség az irányított szabadidőben, a fizikai foglalkozásokban és a kijárási teljes tilalmában mutatkozott meg. Mindezek mellett, a hagyományos nevelésben részesülő kollégisták szilenciumi kötelezettsége közel egy órával hosszabb volt (Madarász 2014a).

3.6. Eredmények

Az iskolában a növendékek számára a katonai alapismeretek oktatása heti két órában zajlik, mégpedig az informatika- és a nyelvórák terhére. Ezek közül (mindkettőtől) fél órát vontak meg hetente, annak ellenére, hogy – a pedagógusok véleménye szerint is – napjainkban a két leginkább hasznosítható tudást nyújtó tanóráról van szó (Madarász 2014a).

A kollégiumban minden szereplő egyre inkább megszokta, hogy katonás életrend uralkodik és egyenruhás nevelők, illetve diákok szaladgálnak a folyosón. A katonai vezényszavak mindennapossá

válnak, a kollégium első szintje katonai intézmény formáját ölti. A növendékek állandó felkéréseket teljesítettek Debrecen városában, illetve más településeken, melyek során katonai, civil- és sportrendezvények állandó látogatói, részvevői voltak. Az intézmény hírneve az ország minden pontjára eljutott, melyet a folyamatosan növekvő jelentkezési arány is híven tükröz (Madarász 2014a).

A hétköznapi élet, illetve annak bizonytalanságai bebizonyították, hogy a növendéki század tagjai elsősorban nem katonák, hanem még gyerekek, ezért a vezetés módosította korábbi döntését és a civil kollégiumi nevelők kezébe adta vissza az elsődleges döntési jogkört. A formálódó értékrend kialakítása során egy később érkező katonai mentortól (altiszt) és a Honvédelmi nevelési program egyik oszlopos tagjától megvált az intézmény. Ezt követően civil és katonai nevelők és oktatók még inkább együttműködő légkörre alakult ki, amely egy több nézőpontú, ám egymást mégis támogató rendszer működését indította be, melynek során a növendékek is érzékelhetik, hogy ők nem feltétlenül csak katonának vannak itt képezve, nevelve. A kiegyensúlyozott döntések hatása, a katonai és civil értékek együttes megőrzése során nyeri el jelentőségét, melyhez a civil- és katonai erők kölcsönös együttműködési szándéka szükségeltetik. Ez a fajta kiegyensúlyozottság viszont magával hozta a növendékek emberi értékek felé fordulását is, amely néhány esetben kollégiumi kiköltözést vagy intézményelhagyást eredményezett. A tanév vége felé érve a növendékek többsége már nem volt teljesen biztos abban, hogy a katonai pályát fogja életformaként választani, de ugyanakkor többnyire nem is zárkózott el tőle. A növendéki évfolyam tanulmányi eredményei – különösen a kollégiumba járó és ott kiemelt figyelmet kapó tanulók esetében – jobbak lettek, mint a többi iskolai osztályé (Madarász 2014a).

3.7. Formálódó jövő

Az első tanévet követően nőtt az érdeklődés a honvédelmi szakközépiskola intézménye iránt. Az ország egyre több településéről, egyre jobb tanulmányi eredménnyel és szociális háttérrel rendelkező tanulók érkezését várta az intézmény, melyről a 2013/2014-es tanévre beadott jelentkezések is tanúsodtak. A második növendéki évfolyam még jobb tanulmányi eredményeket produkált és a katonai foglalkozások és programok során is kiemelkedő teljesítményt nyújtott (Madarász 2014a).

A továbbiakban a HM az intézmény teljes mértékű felújítására tett ígéretet, melynek során tanévenként a kollégium második, majd harmadik szintje, végül pedig az iskolai épületben szükséges esetleges korrekciók kerülnek sorra. A 2013/2014-es tanév kezdetére elkészült a kollégium második szintje is, amely még az első szintnél is nagyobb költségeket emésztett fel.

A felújítások mellett a 2012–2013-as tanév végén újra felmerült a HM teljes jogkörrel rendelkező fenntartói szerepének lehetősége, amely 2013. augusztus 01-ével meg is valósult (Madarász 2014a).

A pedagógusokkal szemben az önkéntes tartalékos állományba lépés követelménye fogalmazódott meg, melyet elsősorban az intézményvezetés, semmint a katonák vagy a HM szorgalmazna. Néhányan ugyan belépnek a tartalékos állományba, (az igazgató és a kollégiumvezető is) de a jelenség nem ölt általános jellegét (Madarász 2013b).

Az iskolai órák tartásában nincsen változás, a katonák csak a saját katonai tantárgyuk oktatását végzik. Hogy a tantárgy és a kollégiumi nevelés beváltja-e a hozzá fűzött reményeket a hazafias nevelés terén, azt az első tanév tapasztalatai csak részben lennének képesek megválaszolni. Ugyanakkor az intézményben fokozódó katonai jelenlét, (összesen 10 fő várható, köztük egy női katonai nevelő is), erősíti az intézmény katonai jellegét, a kollégiumi nevelők körében pedig a bizonytalanságot (Madarász 2014a).

Megállapítható ugyanakkor, hogy a kellő anyagi és promóciós támogatás mellett az intézmény jobban teljesít. Ez a teljesítmény részben a jobb társadalmi háttérrel rendelkező diákanyag és a szélesebb ívű média-megjelenés hatására alakul. Az intézményben tartott nyílt nap arról tanúskodik, hogy a GDEMSZK, mint mintaiskola, a honvédelmi nevelés reprezentánsa jelenik meg az egész társadalom előtt. Az MH a GDEMSZK intézményén és a benne működő honvédelmi nevelési programon keresztül is szélesíteni kívánja kapcsolatát a társadalommal. Így például az intézményi nyílt napon az altiszti akadémia és a szomszédos dandár, valamint az eszközök által a teljes MH bemutatkozott a látogatók számára. Az ilyen rendezvények alkalmával a katonaságot mutatják be az embereknek,

reklámot csinálnak, népszerűsítik a katonai hivatást. Ezek alapján úgy tűnik, mintha a honvédelem ügye ma már nem az egész társadalmat érintő léptékben lenne jelen, így az MH számára nincs más út, mint a munkaerőpiaci módszerekkel megvalósított toborzás alkalmazása (Varga 2011b; 2012).

Bár a katonai nevelési intézmények korábban nehezen tűrték meg a civil jelenlétet, a 20. század végén és a kétezres évek elején működő katonai kollégiumoktól eltérő formában megvalósuló honvédelmi nevelés, katonai és civil kooperáció mentén valósul meg. A kisebb-nagyobb bizonytalanságok ellenére a Honvédelmi Minisztériumnak az intézmény irányába mutatott támogatása széles ívű, amit jól mutat az intézmény teljes jogkörrel rendelkező fenntartóvá válása. Az intézmény új képzési profilja iránt mutatott társadalmi érdeklődés pedig elsősorban a jelentkezők számának és a jelentkezők tanulmányi eredményének jelentős növekedésében mutatkozik meg.

Következtetések

A kezdeményezés beváltani látszik azt a széles ívű, társadalom által is támogatott igényt, hogy az országban működjön legalább egy honvédelmi nevelést biztosító középiskola. A HM becsatlakozása és a komoly promóció segít az intézménynek az eredmények elérésében, a teljesítmények fokozásában, és jobb tanulmányi eredményekkel érkező diáksággal dolgozhat. A pedagógus gárda ezúttal a civil és katonai nevelők közös tevékenysége mentén éri el eredményeit, és úgy tűnik, hogy sikerrel.

Mindezek mellett az is látható, hogy ez a nagyszabású kezdeményezés – éppen az egyedisége és úttörő mivolta miatt – számos ponton magában hordozza a sikertelen megvalósítás, illetve a bukás lehetőségét is.

Szakirodalom

A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021. közötti időszakra

Bakos Csaba Attila (2013). A Magyar Honvédség megítélése pályaválasztás előtt álló fiatalok körében. *Hadtudományi Szemle*, Budapest. 2013. 6. évfolyam 1. szám. 1–5.

Cohen, Albert (1969). A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár Tibor - Sükösd Mihály (szerk.). *Ifjúságszociológia*. Budapest. Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó. 264–286.

Hajdicsné Varga Katalin (2012). A Zalaegerszegi Középfiskolai Honvéd Kollégium története (1985–1990). *Hadtudományi Szemle* 2012. 5. évf. 2. szám. 294–304.

Jobbágy Zoltán – Stummer Judit (2010). A KatonaSuli programban rejlő lehetőségek a Magyar Honvédség utánpótlásának biztosítása érdekében, *Sereg Szemle*, 2010/4. 102–107.

Jobbágy Zoltán – Stummer Judit (2011). Marketing Opportunities in Educating the Youth in National Defence: A Systems-Based Approach, *Science and Military*, 2011. VI. évfolyam, 2. szám, pp. 72–75.

Kemény Ferenc (1888). *Összehasonlító aforizmák a katonai és a polgári nevelés köréből*. Hadtörténeti Levéltár, 39103.

Kozma Tamás (1999). *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt, Budapest.

Madarász Tibor (2012). *A Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégium átalakulási folyamata*. (Tézisdolgozat). Debreceni Egyetem Interdiszciplináris Társadalom- és Bölcsészettudományi Doktori Iskola Neveléstudományi Doktori Program, Debrecen.

Madarász Tibor (2013a). Interjú Lippai Péter ezredessel, a Bocskai István Lövészdandár parancsnok helyettesével. Kézirat.

Madarász Tibor (2013b). Interjú Szabó Zoltán őrnaggyal, a Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztály kiemelt főtisztjével. Kézirat.

Madarász Tibor (2014a). Jegyzőkönyv a Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégium életéről. Kézirat.

- Madarász Tibor (2014b). Az első honvédelmi szakközépiskola kialakulása. In: *Juhász Erika – Kozma Tamás (szerk.) Oktatóskutatás határon innen és túl*. HERA Évkönyvek. Belvedere Meridionale, Szeged, 2014. 85–105.
- Martinkó József (1996). *Katonai középiskolák az ezeréves magyar iskola történetében*. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, Budapest.
- Martinkó József (1998). *Cőgerek és katkósok*. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest.
- Ráskay Pál (1994). *Középiskolai Honvéd nevelő- és képzőintézetek 1918-1945*. Budapest, Magyar Hagyományörző Egyesület.
- Stummer Judit (2011). *A honvédelmi ágazat ifjúságpolitikai koncepciójának marketingszemléletű bemutatása a KatonaSuli programon keresztül*. (diplomadolgozat). Gödöllő, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Marketing Intézet.
- Szabó Mária (1993). *A történelmi tudat formálása a két világháború közötti honvéd reáliskolai nevelőintézetekben, Ludovika Akadémia előkészítő iskoláiban*. (Egyetemi doktori értekezés). Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- Takács Tibor (2011). *Katonai szakközépiskola lesz Debrecenben*. <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/itthon/katonai-szakkozepiskolalesz-debrecenben.html> (2013–05–17).
- Varga András (2010). Egy középiskolai korosztály vélekedése a honvédségről és személyi állományáról. *Hadtudományi Szemle*, Budapest. 2010. 3. évfolyam 4. szám. 50–57.
- Varga András (2011a). *A katonai pálya és a honvédelemhez való viszony szociológiai kérdései a középiskolás korosztály körében*. (Ph.D. értekezés). Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola.
- Varga András (2011b). A Katonai alapismeretek tantárgy bevezetésének néhány kérdése. *Történelemtanítás. Online történelemdidaktikai folyóirat*. (XLVI.) Új folyam II.–2011. 2. szám. 151–164. p.
- Varga András (2012). Kérdések és válaszok a Katonasuli-programról. *Honvédségi Szemle*. 2012. november, 140. évf. 6. szám, 50–53.
- Varga Csilla (2011). Civil-katonai együttműködés és civil-katonai koordináció az Európai Unióban. *Hadtudomány* 2011. 4. évf. 3. szám. 119–125.
- Vilner Péter –Jobbágy Zoltán (2008). A magyar honvédség új humánstratégiája, *Honvédségi Szemle*, 62. évfolyam, 3. szám (2008), 26–31.
- *** A jövő tanévtől indul a debreceni honvédelmi középiskola. *Hajdú-Bihar Megyei Napló* 2011. szeptember 21-i lapszám.
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
2013. évi LV. törvény a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény módosításáról
- www.dehir.hu
- A Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégium honlapja: www.gdemszk.hu (2013–06–05).

